

A tegnap és a ma Budapestje

Írta és a Vajda János Társaság ülésén elmondta:
BÁRCZY ISTVÁN v. polgármester, ny. igazságügyminiszter

A Vajda János Társaság szíves felszólítására vállalkoztam arra, hogy beszéljek a *tegnap és ma Budapestjéről*. Nem valami irodalmi értékű esszét írogatok hallani, hanem inkább *széreny visszapillantást, elmefuttatást*. Miután itt születtem én ezen a tájon, a józsefvárosi szép nagy ronaszagon, s minek utána a jó Isten kegyelméből e városban élek hét évtizede: szeretném az én életem egyes részleteibe belekapcsolva pár vonással, egyszerű módon, beszélgetve érzékeltetni, *miként lett a régi Pest-Budából a ma Budapestje*. Mert hiszen, ahogy ezt a történeti folyamatot a *förténeszek* már megírták, azt mindenki az illető könyvből — jobban megírva — elolvashatja.

Bárczy István

Tehát kezdjük el ezt a szubjektív előadást az én születésemtől. *»Éjszaka volt, amikor én születtem«* mondja a szép magyar nóta. Ez ugyan nem valami nevezetes ritkaság. De amikor én a Vas utcában, a mostani Pajor-szanatórium helyén, a régi Gerster-házban e világra bátokodtam, abban a házban ugyanazon éjszakán az egyik lakó meghalt kolerában, mert éppen akkor kolera-járvány volt Budapesten. Így aztán a Gerster-ház lakóinak lélekszáma változatlan maradt. Azért mondtam a Gerster-házat, mert akkor a valamire való nagyobb bérházakat mind a tulajdonosok nevére hívták. Így volt pl. Romeiser-ház, Schmid-Unger-ház, Révay-ház, Klusemann-ház, stb. Apám akkor a Bodzafa ucai reáliskolában tanította a józsefvárosi gyerekeket a matematikai és ábrázoló geometria tudományára. *A Bodzafa utcából később Röck Szilárd uca lett*. A kolerán kívül, sok járvány volt akkoriban. Nem volt rendes csatornázás, vízvezeték, a közegészségi ellenőrzés is nagyon hiányos volt.

A magyar közélet, a társas élet és általában a magyar főváros átalakulása a kiegyezés nyomán veszt nagyobb lendületet. A király megkoronázása után mihamar felebred az ország jobbajának szívében az a vágyakozás, hogy az osztrák császárok kedveséből hatalmassá nőtt Béccsel szemben a magyar fővárosból is olyan szép nagy várost csináljanak, amelyik lassanként Béccsel is fölvehesse a versenyt. Így merült fel, még pedig elsősorban az ország vezetőinek lelkében, *a három város egyesítésének gondolata*. A városi polgárság egy része idegenkedett az egyesülestől. Szerencsére a hetvenes évek elején hatalmon levő országos és városi politikusok túltették magukat az akadékoskodók kicsinyes ellenzésén és *megszületett a három városból a ma szép Budapestje*.

Mai előadásomnak a szíves megrendelők azt a címet adták: *A tegnap és a ma Budapestje*.

Hol végződik a tegnap és hol kezdődik a ma? *A tegnap az, ami elmúlt visszajöhetetlenül. Buda, Pest, Óbuda: az tegnap. Budapest az már ma is*. Ez legalább valamelyes érzékeltető időhatár. Az élet persze nem ismer ilyen ráparancsolt választó vonalat. Amikor 63 évvel ezelőtt törvényt hoztak a három város egyesítéséről s azt a következő évben végre is hajtották, bizonyos, hogy a város életében nem történt azonnal szemmel látható változás. Az élet folyt tovább nagyjában úgy, mint azelőtt.

Véletlen dolog, hogy az én emlékező képességem végső határa visszafelé nézve körülbelül éppen ez az idő. Amikor édesapám hatéves koromban elvitt 1872 októberében a belyárosi Csukor ucai iskolába, a mostani gróf Károlyi ucaiba, hogy megkezdjem iskoláimat, azt találták, hogy az olvasás, írás és számolás terén való tudományom már is *éremessé tesz a második osztályba való fölvételre*. Mikor a kiskönyvemet az első hó végén hazavittem és nézegettem, elesudálok, hogy a kiskönyv hivatalos szövege két nyelven volt nyomtatva: *magyarul és németül*. Meg is interpelláltam az édesapámat emiatt. Ő megnyugtató, hogy a jövőre nem lesz így. A következő esztendőben már nem is volt így.

Akkor már a lakásunkhoz közelebbeső mai Szentkirályi ucai (akkor Ősz ucai) iskolába jártam, még pedig egy osztályt átugorva a IV. osztályba. Ebből az esztendőből az maradt meg legjobban az emlékezetemben, hogy képviselőválasztás volt. A Józsefvárosban Jókai Mór és Steiger Gyula voltak a jelöltek. Jókait a negyvennyolcasok léptették fel, Steigert a Pesti Hazai Takarékpénztár vezérigazgatóját pedig a kormánypárt. A tízperces szűnetekben nagy csaták folytak az iskola udvarán a két párt között. Én persze Jókai-párti voltam, mert az apám mint volt 48-as honvéd és az irodalom lelkes tisztelője, szintén Jókai-párti volt. Ez ugyan nem sokat használt az iskolai Jókai-pártnak se, mert nyápic legény voltam, de *meg is bukott Jókai*. Ez sehogy se fért akkor az én kis eszembe, hogy lehet az, hogy egy Jókait kibuktasson egy Steiger Gyula. Később aztán, mikor a magyar politikát jobban megismertem, már megértettem.

Elnézést kérek a sok személyes történetért, de valahogy lassan ki-kivillan ezekből annak a kornak a képe is. Elég az hozzá, hogy így kerültem én a következő évben a piaristák gimnáziumába. Mi akkor a mai Mikszáth Kálmán téren laktunk, a Sacré Coeur-intézet mostani házában. Az iskolából hazafelé a józsefvárosi fiúk rendszerint együtt jártak.

Ekkor az a szomorúság ért, hogy a józsefvárosi fiúk hazajövet egymás között mindig *németül beszéltek, így azután én kimaradtam a tereferéből*. Itt kerültem szembe először a *germán világgal* s azóta kezdtem valami ellenséges érzéssel lenni a németesség szemben. Ezt persze fokozták édesapámnak téli estékben elmondott történetei a negyvennyolcas időről és a szabadságharc különféle epizódjai. Pedig ezek a régi, németül beszélő budai és pesti polgárok ám jórészt derék magyar emberek voltak. Emlékszem, hogy a józsefvárosi negyvennyolcas-párt zászlaját választói felvonulásoknál egy derék józsefvárosi suszter vitte, akinek finom boltja volt a Párizsi uccában és *mindig magyar ruhában, eszímában járt és mindig németül beszélt*. A fia velem járt a piaristákhoz, meg is fordultam a házukban, valahol a mai Hunyadi uca tájékán. Főleg azért szerettem odajárni, mert az udvarukon galambduc volt. Mert hát abban az időben a legtöbb ház földszintes volt.

Az előbb említett Mikszáth Kálmán téri háromemeletes Sacré Coeur-házat báró Révay Simon építtette körülbelül 65 évvel ezelőtt, s mi akkor költöztünk oda. *Attól kifelé több háromemeletes ház nem is volt a Józsefvárosban*.

A kis házak udvarán minduntalan bekukkant valamilyen árus ember. Mindegyiknek meg volt a maga német jelszava s éneklő kiáltása. Persze az is németül ment. A kóporos: *Reibsand*, azután *Regenschirm reparieren gleich, im Hause!* Azután a szalmazsákokba való szalmát kínálták: *Strohkauf*. Azután a *»Tonavass«* (értsd: Donauwasser). Akkor még rendes vízvezeték nem lévén, puttonyokban áruáltak a Dunavízét. A mi házuk udvarán ugyan kút is volt, de a vize ihatatlan.

A jó öreg nyitott omnibuszok mi tőlünk legközelebb a *Széna térről* (a mai Kálvin térről) indultak a Városligetbe. A kocsis ülése mellett tábla volt, amelyen keresztül tett két pisztoly volt lepingálva. A Múzeum körút és a mai Baross uca sarkán volt t. i. valamikor a *Két pisztoly csárda*. A két pisztolyos tábla arra is jó volt, hogy az olvasni nem tudók is értették róla.

A két pisztolyról eszembe jut kis gyerekkoromból egy esemény, amelyik mélyen bevésődött az emlékezetembe. Apámék egy alkalommal kivittek magukkal kocsin *Péteri puszta Vahott* Sándorékhoz, ahova valamikor *Petőfi* járogatott *Vahott* Erzsike kedvéért. Ezt ma *Pestszentimrénének hívják* s egyike a Budapest körül fejlődő lakótelepeknék. Vahottéknál uszonnatájt ijedten rohant be közénk az egyik cseléd és jelentette, hogy *szegénylegények állítottak be*. Még ma is érzem a torkomban a szívem dobogását, amit akkor mint gyerek éreztem. A ház asszonya nyugodtan adta ki a rendeletet, hogy csak ültessék le őket a cselédházba, adjanak nekik rendesen emmi-inni. Aztán a házigazda is megnyugtatót bennünket, hogy nincs ok semmi emócióra, mert ezek a szegénylegények rendes emberek, akik nemesak, hogy nem bántják azokat az uraságokat, akik őket rendesen fogadják és ellátják, hanem inkább még vigyáznak rájuk.

Hát ez is tegnapé, mert *ma már nincsenek ilyen jóra való szegénylegények*. Egyszóval a mai nagy Budapest határában akkor még ilyen rendes szegénylegények jártak.

Amint az ország közéletében a kiegyezéstől kezdődik az új korszak, azonképpen a főváros életében mégis csak a három városnak ennek nyomán megtörtént egyesítése az az időpont, amelytől itt az élet valahogy megváltozott. Legelső és legfőbb ismeretető jele a változásnak, hogy *általánossá vált az a kívánság, hogy a három városból szép nagy magyar metropolis alakuljon, amely a magyar nemzetnek méltó büszkesége lehessen*. A Királyi Pálók lelkes társadalmi megmozdulása *»Nyelvében él a nemzet«* jelszóval, a magyar politika értékes férfainak közreműködésével új élet, új szellem indult meg itt a városban. A szűnmagyar vidékekről mind nagyobb számban az új fővárosba tóduló intelligencia mind jobban áthatotta ennek a városnak szellemét. A lelkesedés átragadt a derék jó németül beszélő öreg háztulajdonosokra és polgárookra, s rövid egy-két évtized alatt *ragyogó szép európai nagy magyar város körvonalai kezdtek kibontakozni*. A fővárossal szemben a vidéken tapasztalható féltékenység is mihamarabb eltűnt, s helyét a nemzeti büszkeség érzése foglalta el.

Ennek a korszaknak köszönhető a Népszínház keletkezése és építése, az új Operaház építése, később az új parlament, Mücsarnok, Szépművészeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum. Ehhez tartozott a közérdeklődés lelkes erősödése az irodalom és a művészet iránt. Új irodalmi és művészetpártoló egyesületek alakultak és élénkítették a magyar társasélet összefüggéseit. Azután jött az 1885. évi országos kiállítás; majd az ország ezeréves fennállásának ünnepei, az akkori pompás kiállítással 1896-ban, a kedves Ősbudavárral, amikor már eljutott Budapest Európa legkiválóbb városai sorába.

Ebben az időben jutottam el a városházán abba a helyzetbe, hogy magam is résztvehettem a már tekintélyes szép főváros további fejlesztésében. Abban az időben, *mint a város pénzügyi osztályának helyettes vezetője*, javaslatot dolgoztam ki, hogy a főváros gazdálkodását *miképpen kellene új alapokra fektetni*. Az új század első évében vettem át a főváros közoktatási és közművelődési ügyeinek ve-

Sárgaság, gyomorhurut esetében az orvosok

„MIRA“

glaubersós gyógyvízzel tartatnak kúrát, nagy eredménnyel.

zetését. Tanulmányoztam az összes kultúrnemzetek iskolai ügyeit, pedagógiai reformjait s iparkodtam sok-sok új modern iskola építésével és az iskolai tanítás és nevelés szellemének erőteljes fejlesztésével, a kézügyesség, testnevelés és művészi nevelés tökéletesítésével mindent megtenni a *nemzeti nevelés eredményének fokozására*. Csak azt akarom még kiemelni, hogy a polgári és elemi népiskolákban az ének- és zenetanítást *Kacsóh Pongrác* nagyszerű közreműködésével sikerült olyan szintre emelni, amelynek akkor külföldön is alig akadt párja. Ebben a működési körömben, az igazat megvallva, talán még nagyobb passzióval dolgoztam s azt hiszem, értékesebb eredményeket értem el, mint az utána következő polgármesteri működésemmel. Ez talán kifelé mutatósabb, feltűnőbb, külső hatás tekintetében láthatóbb, feltűnőbb volt, *de közpályámon az igazi szerelmem mégis csak a magyar művelődés szent ügye volt*.

Az ú. n. darabont-kormány bukása után, 1906 júniusában vettem át a főváros vezetését. Fiafaluos hévvel mentem neki a munkának. Először a város pénzügyeit kellett rendbehozni. Azután az alkalmazottaknak tisztességes megélhetést biztosítani. Mikor ez is meg volt, neki álltunk a program kidolgozásához és végrehajtásához az én kiváló munkatársaimmal, akik nélkül persze nem tudtam volna sikereket érni. Ekkor láttuk meg a többi között azokat a lehetőségeket, amiket az *idegenforgalom* előmozdítása és megszervezése jelentene Budapestenek. Akkor kezdtünk a nagyarányú fürdőépítési tervekhez, amelyek közül a *Gellért-fürdőt* még a világháború alatt sikerült felépíteni és megnyitni. Azonkívül javaslatomra nagyarányú *lakásépítéshez* fogtunk, körülbelül 7000-rel szaporítottuk a budapesti lakások számát. De most nem akarok ezekről többet beszélni, csak azt mondom el, hogy Budapest városának olyan jó hírre volt egész Európában, hogy *úgyiszölvén korlátlan hitele volt a nemzetközi pénzügyvilágban*. Sajnos, sok minden nagyszerű tervezésünk mind-mind megakadt a világháború katasztrófája következtében.

Hogy milyen nagyszerű város ez a mi Budapestünk, azt legjobban bizonyítja az a tény, hogy a *világháború alatt még a semleges országokban sem folyt az élet aránylag olyan változatlanul, mint Budapesten*. De még most is itt, ahol a világháború minket sújtott a legjobban, ami sok bajunk, nyomosúságunk dacára, — *kifelé nem mutatjuk*. Azért érzik magukat itt jól az idegenek és azért érdemes most annyit foglalkoznunk az idegenforgalmunk fejlesztésével. Mert az idegenforgalom a legtisztább és legelőnyösebb üzlet, nem lévén ellentétele. Amellett erkölcsileg és politikailag is kívánatos, mert valahogy úgy van az, hogy *aki minket megismer, meg is szeret*. Hát csak hadd szeressenek minél többen. De most mindenütt hangzatosnak, hogy idegenforgalmat nem lehet csak nyomtatványokkal, gyűlésekkel, mindenféle közpénzekből kitarított szervezetekkel, közkeletű szótamokkal csinálni. *Minden fürdőt európai nővára kell megépíteni, az idegenek megfelelő elhelyezését kell lehetővé tenni, hogy itt jól érezzék magukat, elsőrangú orvosi kezelést kell biztosítani*. Mert minden látatlanoktól szervezetenél többet ér egy meggyógyult fürdővendég, és egy idegen, aki itt jól érzi magát és megelégedett. Viszont *semmi sem árt jobban az idegenforgalomnak, mint a meg nem gyógyult, de kiszípolított beteg, és a poloskás hotel-szobában elhelyezett vendég*.

Hála Istennek, most már kezd a helyes vágányra kerülni ez a kérdés legalább a városházán, ahol már nem azon török a fejüket, miképp kell a Tabán beépíteni, hanem először mindenütt *megesinálják a próbafürdőket*, amelyek egész biztosan nagyon értékes eredményekkel fognak járni, s aztán fognak hozzá, beépítés helyett, a *fürdőpark* megcsinálásához. Ha a többi fürdők közül a Császárfürdő és a Római fürdő is megfelelőképp kiépül, akkor igazán nagy perspektíva nyílik meg a számunkra s bátran fogjuk hirdetni, hogy *Budapest a világ első reuma-fürdője*. Mert minden fürdőhelynek specializálni kell magát. Egy orvos se javasolja a betegének, hogy menjen egy fürdővárosba, hanem a bajának megfelelő speciális fürdőhelyre küldi. A többi források használata (ivókúrák, rádiumfürdők) azért igen értékesen fogják kiegészíteni ezt a nagyszerű fürdő-organizációt. Egészen bizonyos, hogy itt bámulatos perspektíva nyílik Budapest jövője tekintetében, ha minden rendelkezésre álló anyagi eszközt és szellemi erőt ennek a vezérgondolatnak szolgálatába állítunk.

Erre a kérdésre is kitértem, mert minden alkalmat felhasználok, hogy ezeket az irányelveket propagáljam.

Így kell a ma Budapestjének mindent okosan megtennie, hogy megszülethessék és a világ előtt tündököljön a Duna-medence páratlan szépségű királynéja, minden magyarok büszkesége: *a holnap Budapestje*.